

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili eriala

Maris Rosenthal

**1860. – 1940. AASTATE RUHNU SILMKOELISTE KINNASTE KOGUM
EESTI MUUSEUMIDES:
MUSTRID JA VÄRVIKOMBINATSIOONID**

Seminaritöö

Juhendaja: Kristi Jõeste, MA

Viljandi 2011

Sisukord

SISSEJUHATUS	3
1. RUHNU AJALUGU	6
1.2 ELUKORRALDUS RUHNUS	7
2. RUHNASTE RÕIVASTUS	8
3. RUHNU SILMKOELISED KINDAD	11
3.1 KINDA MÕISTE	12
3.2 KINNASTE VALMISTAMISTEHNOLLOOGIA JA MATERJALID	12
3.3 KINNASTE TÛPOLOOGIA	14
3.4 KINNASTE FUNKTSIOONID	19
4. RUHNU KINNASTE VÄRVIKOMBINATSIOONID	21
5. RUHNU KINNASTE MUSTRID	23
KOKKUVÕTE	26
KASUTATUD ALLIKAD	28
LISAD	31
Lisa 1	31
Lisa 2	48
Lisa 3	50
SUMMARY	51

SISSEJUHATUS

Käesoleva seminaritöö eesmärgiks on kaardistada ning kirjeldada Eesti muuseumides olevad Ruhnu silmkoelised kindad ja mustrijoonised ajavahemikust 19. sajandi keskpaik kuni 20. sajandi keskpaik. Kogutud andmeid analüüsid leida vastused küsimustele, millised olid iseloomulikud mustrid ja värvikombinatsioonid Ruhnu silmkoelistel laba- ja sõrmkinnastel vaadeldaval perioodil. Kuidas erinesid kinnaste mustrid ja värvilahendused tulenevalt nende funktsioonidest. Kuigi Ruhnu silmkoeliste käekatete¹ hulgas saab välja tuua kolme tüüpi kindaid – laba-, sõrm- ja poolkindad – siis antud töös keskendun vaid kahele esimesele mainitule. Nimelt hindan poolkinnaste kogumit Eesti muuseumides piisavalt suureks, et selle kohta on võimalik kirjutada omaette uurimus.

Siinkirjutaja huvi Ruhnu silmkoeliste kinnaste vastu on seotud sümpaatiast saare ajaloo ning selle põliselanike vastu. Tulenevalt vähestest allikatest Ruhnu kinnaste kohta, tundus õige valida just see teema.

Ruhnu saare aja- ning kujunemise lugu on kajastatud erinevates rootsikeelsetes raamatutes. Ruhnu kohta on ilmunud ka mitmeid eestikeelseid kirjalikke allikaid, põhjalikult on uuritud saare floorat ja faunat. Elanikkonna ning saare ajalugu käsitlevates publikatsioonides on keskseks autorite mälestused või läbielamised saarel. Ülevaateid Ruhnu esemelisest kultuurist üheskoos teiste rannarootslaste rahvakunsti esemetega on ilmunud erinevate artiklite näol, näiteks Eesti Rahva Muuseumi aastaraamatutes. Ometi on need pigem olnud neile iseloomulike ning omaste kirjelduste ülestähendused kui põhjalik analüüs.

Seminaritöö kesksed probleemid on *Millised on Eesti muuseumides olevad 1860.-1940. aastate Ruhnu silmkoeliste kinnaste kogumi mustrite tüpoloogia ja värvikombinatsioonid? Milline on seos Ruhnu kinnaste kaunistamisel tulenevalt käekatete funktsioonist?*

Töö koosneb viiest peatükist. Esimeses kahes antakse ülevaade Ruhnu saare ajaloost, elukorraldusest ja saare elanike rõivastusest. Need peatükid on olulised taustakonteksti avamiseks, et paremini mõista ruhnlaste silmkoeliste kinnaste kandmise ja tegemise põhimõtteid. Järgnevad peatükid keskenduvad kinnaste tüpoloogiale, nende sisestele iseloomulikele mustritele ning värvikombinatsioonidele.

¹ Käesolevas seminaritöö kontekstis on termin „käekate“ sünonüüm ainult terminile „kinnas“.

Seminaritöö ei sisalda tehnilisi juhendeid neile, kes sooviksid kududa museaalide järgi Ruhnu ainelisi kindaid. Küll tuuakse ära kinnaste valmistamiseks kasutatud tehnikad ja töövõtted.

Ruhnu saarelt pärit esemeline pärand on hoiul Saaremaa Muuseumis ja selle filiaalis Ruhnu Muuseumis, Eesti Rahva Muuseumis ning selle filiaalis Heimtali Muuseumis, lisaks Pärnu Muuseumis ning Nordiska Museet'is Stockholmis Rootsis.

Seminaritöö jaoks materjali kogudes leidsin Eesti muuseumides kokku 52 Ruhnu ainelist laba- ja sõrmkinnast: Eesti Rahva Muuseumis 35 (millest 14 kinnast või katket asuvad ERMi Heimtali muuseumis Viljandimaal²), Saaremaa Muuseumis 17 (millest 14 asuvad SMi filiaalis Ruhnu Muuseum). Kaardistatud kindad on nende kogumisandmetes olevate valmistamisaja järgi dateeritavad ajavahemikku 1860.-1990. aastad.

Teistes Eesti muuseumides Ruhnu kindaid hoiul ei ole.

Märkimisväärne Ruhnu silmkoeliste laba- ja sõrmkinnaste kogum on hoiul Rootsis Stockholmis Nordiska Museet'is. Sealse kinnaste koguga on võimalik tutvuda muuseumi andmebaasis Digitalt Museum (www.digitaltmuseum.se). Ühtekokku on Nordiska Museet'is silmkoelisi kindaid 13 paari, mis valmistamisandmete järgi pärinevad ajavahemikust 1905.-1944. Kindad on muuseumile annetanud erinevad inimesed, aga muuhulgas ka Ernst Klein, kes 1923. aastal viibis koos abilisega Nordiska Museet ülesandel Ruhnus, et koguda etnograafilist materjali kui teha ülestähendusi sealsest elust. Nordiska Museet'is olevaid kindaid ma seminaritöös võrdluseks ei kasuta.

Lisaks on kindaid ka erakogudes, minu kasutada oli ühe kinda katke Kaarel Lauk'ilt, Buldersi talust Ruhnus.

Ruhnu kinnaste joonised on olemas Kristi Jõeste erakogus ning Saaremaa Muuseumi filiaalis Ruhnu Muuseumis, kuhu need on annetanud Eva Steffensson. K. Jõeste erakogust pärinevad mustrid on tema enda poolt ülesmärgitud kirjad 2000. aastast, mil ta viibis välitöödel Kihnus, kus ta tutvus Roosi Karjamile kuulunud Ruhnu tekstiilidega. Roosi Karjamile kinkis kindad tema täditütar Eva Steffensson. K. Jõeste kogus on 7 kindapära mustrijoonised (6 labakinda ja 1 sõrmkinda) ning kinda labaku muster. Eva Steffenssoni jooniste hulgas on 4 labakinda ning 6 kindapära mustrid.

Ruhnu labakinda joonis koos üldistava mustriga on veel Axel O. Heikeli 1909. aastal ilmunud raamatus *Die Volkstrachten*.

² Eesti Rahva Muuseumi Heimtali Muuseumis puuduvad kinnaste kohta täpsemad kogumisandmed. Oma järeldused nende vanusest tegin tulenevalt valmistamiseks kasutatud materjalist ning sissekootud mustritest. Sarnasus uurimistöö valimis teiste kinnastega on silmnähtav.

Kokkuvõtvalt on seminaritöö uurimismaterjali populatsiooni maht ehk $N = 53$ objekti ning sellest valitud ettekavatsetud valimis $n = 34$ objekti. Eesti muuseumide kinnaste kogumist ülejäänud 19 käekatet või nende katkendeid ma ei vaatle, kuna nende valmistamisaeg jääb 20. sajandi teise poolde. Uurimustöö jaoks kaardistatud kindamustrite jooniseid ma võrdluseks ei kasuta, kuna see eeldab teistsugust meetodilist lähenemist kui ainultesemed allikatena.

Seminaritööd kirjutades oli siinkirjutaja kasutada 22 raamatut ja artiklit, sellele lisandusid arhiivmaterjalid Eesti Rahva Muuseumist – etnograafiline arhiiv (EA), eesti ala etnograafiline esemekogu (ERM A) ja filiaali Heimtali Muuseumi esemekogu (ERM AR). Lisaks veel Saaremaa Muuseumi (SM) ja selle filiaali Ruhnu Muuseumi (RM) esemekogud ning Ruhnu Ajalooliste Fotode andmebaas. Kasutatud allikad andsid tuge nii kirjelduste kui analüüsi tegemisel.

Tulenevalt käesoleva töö eesmärkidest uurida ainult Ruhnu kindaid jääb vastamata küsimus *millised on rootsi käekatete elemendid Ruhnu kinnastel?* Mainitud teema vajab põhjalikumat analüüsi.

Seminaritöö lõpuks on kinnitust või ümberlükkamist leidnud hüpotees, et Ruhnu silmkoelistele kinnastele on tulenevalt nende funktsioonist iseloomulikud kindlad mustrid, mustrite paigutus ja värvilahendus.

Siinkirjutaja tänab Eesti Rahva Muuseumi, Saaremaa Muuseumi ja selle filiaali Ruhnu Muuseumi töötajaid, kes museaale, arhiivi- ja fotomaterjali tutvumiseks fondidest välja töid, juhendajat Kristi Jõestet igakülgse abi ning soovitude eest.

Loodan, et minu töö on panus ning lisa senise Eesti erinevate paikkondade rahvariiete uurimustes.

1. RUHNU AJALUGU

Ruhnu rahvarõivaste ja selle elementide kujunemise ja kasutamise paremaks mõistmiseks tutvustab esimene peatükk saare ajalugu ja elanike tegevust.

Arheoloogiliste leiuandmete järgi on esimesed inimesed käinud või viibinud Ruhnus juba 5200. a eKr (www.ruhnu.ee). Järgmised kindlamad andmed pärinevad ajavahemikust 13. sajandi 70. aastad kuni 15. sajandi keskpaik, mil Lääne-Eesti saarte ja Loode-Eesti ranniku asustamata või väheasustatud aladele asusid rootsi talupojad. Rootsi kolonisatsioon jätkus enam-vähem 18. sajandi keskpaigani, kuid järjest nõrgema vooluna ja üha hajutatumalt (Johansen 1951:116). P. Johanseni poolt välja toodud andmete põhjal saab oletada, et mainitud ümberasumine tõi Ruhnu saarele selle põlise elanikkonna.

Ruhnu saare esmane mainimine kirjasõnas toimus 28. juunil 1341. aastal väljaantud Kuramaa piiskopi vabanduskirjas, milles kinnitatakse, et saarel olevad rootslased võivad elada vabade talupoegadena rootsi õigusi järgides ja täites ning määras talupoegade maksud piiskopkonnale (Runö 1991).

„Rootsi õiguse“ järgi elasid ruhnlastel mitmeid aastasadu. Erand oli vaid ühel korral, mil saart valitses Rootsi kuninga Gustav II Adolphi poolvend riigiamiral Carl Calrsson Gyllenhjelm, kes üüris saare koos elanikega baltisakslasest aadlimehele Bohnile. „Vana rootsi õiguse“ kehtima jäämist tunnistas 1712. aastal samuti tsaar Peeter I, mil saar liideti Vene Keisririigiga seoses Põhjasõjas saavutatud võitudega Eesti- ja Liivimaal. Suuremad muutused hakkasid saarel toimuma Esimese maailmasõja lõpul, kui tekkisid iseseisvad Balti riigid ning hakati määrama Läti ja Eesti vahelist riigipiiri. (ibid)

Pärast läbirääkimisi nii Rootsi, Läti kui Eesti riigiga otsustasid ruhnlastel, et nad soovivad olla Eesti Vabariigi hengekirjas. Ruhnlaste soovunelmaks oli kuuluda Rootsi riigi alla, kuid see oli teostamatu. Eesti riigi osaks saamise otsuse langetamist soosisid mitmed asjaolud, näiteks riigipoolne lubadus saada tasuta ehitusmaterjali saarel olevast riigimetsast, ruhnlaste sügisesed hülgepüügikohad olid mööda Eesti rannikut, abiellumiseks toodi naisi Eestist ning Eestis oli teisi eestirootslaste asutusi, mida Lätis polnud. (ibid)

„Rootsi õigused“ küll Ruhnus pärast Eesti Vabariigi osaks saamist ei kehtinud, aga üldiselt jätkusid saarel igapäevased toimetused seniste käitumismallide järgi. Muuhulgas 1930. aastate eestistamine möödus ruhnlastest märkamatu. (ibid) Eesti Rahva Muuseumi arhiivis oleva Eva Steffenssoniga tehtud intervjuust selgub, et alles 1932. aastal tuli saarele kooli eesti

keele õpetaja ning hakati järjepidevalt riigikeelt õpetama, kuigi kodune keel oli jätkuvalt ruhnu keel (ERM EA 243:163).

1930ndate aastate maareform ja paadimootorite sisseostmine andis tulemuse, et järgnevad aastad olid kõige õitsvamad Ruhnu ajaloo (Runö 1991). 1934. aasta andmete järgi oli saarel elanikke 282, kellest 277 olid rootslased ja 5 eestlased, naiste ja meest osakaal jagunes vastavalt 137 meest ja 145 naist. Teise maailmasõjaga kaasnenud poliitilised muutused lõid sassi igapäeva elu ka Ruhnus.

Põliselanike järglased elasid saarel kuni lahkumiseni Rootsi 4. augustil 1944. aastal (www.ruhnu.ee). Põlise rootsi kogukonna lahkumist korraldas Rootsi riik, kes toimetas Saksa okupatsioonivõimude vastastikusel kokkuleppel. Saarelt lahkudes jäeti maha kõik vara, sest arvestati peatse tagasipöördumisega. Kaasa võttis iga inimene kuni 10 kilo kaaluva pagasi. (ERM EA 198). Saarele elama jäänud kahest perekonnast ei olnud senistele kultuuri traditsioonidele jätkusuutlikku edasikandjat. Endiste ruhnlaste kodudes hakkasid elama uusasukad Kihnust ja Saaremaalt (www.ruhnu.ee).

Tänapäevaks on Ruhnu elanikkond uuesti väljavahetunud. Elanikkonna moodustavad 2009. aasta andmete järgi 29 elamist 56 elanikuga, kelle päritolu on üle-eestiline (www.ruhnu.ee).

1.2 ELUKORRALDUS RUHNUS

Ruhnlaste töökorraldus oli seotud merega, sest kehv põllupind ei katnud kõiki saare elanike vajadusi. Nii hankisid Ruhnu mehed lisaelatist merelt, jättes koduse majapidamise naiste kanda. Lisaks käisid saare mehed tihti ulgutöödel. *Niiviisi langes naistele täiesti loomulikul teel suurim töökoorem ja vastutus talus* (Steffensson 1994: 14-17).

Eluks vajalikud tarbeesemed valmistasid nii mehed kui naised ise. Naiste ülesandeks oli *kraasida, kedrata, tikkida, rõivaid valmistada ja parandada, samuti laste eest hoolitseda, toitu keeta, loomi sööta ja talitada. Meeste peamine töö oli kala püüda ja jahti pidada. /.../ Veel tegid mehed kõiki käsitöid, mille juures oli tarvis tööriistu, näiteks majade ja paatide ehitamine. Samuti osaks iga mees sepatööd.* (ibid)

Üheskoos töötasid mehed kui naised põllul kündes, äestades, külvates ja vilja lõigates. *Nad vedasid koos sõnnikut ja mereadru põllule, tapsid loomi ja rookisid kalu.* Lisaks oli muidugi nii mitmeidki teisi toimetusi, mida tehti üheskoos. (ibid)

Ruhnus jätkus saaki vaid ainult oma rahva tarbeks (Steffensson 66). *Kalastus ja hülgeküttimine andsid mitte ainult lisa majapidamise tarvidusteks, vaid tõid ka sisse mõnegi kõliseva veeringu* (Steffensson 1994: 14).

2. RUHNLASTE RÕIVASTUS

Käesolevas peatükis kirjeldatakse ruhnlaste rõivastust tulenevalt nende kandjate soost ning vanusest. Paralleelselt antakse ülevaade nende valmistamiseks kasutatud materjalidest ning tehnoloogiast. Paremaks konteksti mõistmiseks eristatakse ka nende kasutamise keskkonnad.

Eesti lääne- ja loodepiiril olid kuni 20. sajandini keskpaigani asutusalad, kus skandinaavia ja eesti talurahvakultuuri komponendid olid sulandunud ühteks tervikuks. Pideva ühenduse katkemine emamaaga tõi kaasa paratamatu alistumise kohalikele kultuurimõjutustele. (Voolmaa 1976:190) Hoolimata assimileerumisprotsessist säilitasid rannarootslased oma kultuurilise eripära. Näiteks rahvarõivad, mis igal saarel erinesid, sisaldasid kõik vanu rootsi elemente, mis seoses põlvest põlve edasiantavate traditsioonidega olid püsinud muutumatutena sajandeid. (ibid:190, Õunapuu 1989:132)

Nii kandsid ka rannarootslaste hulka kuuluvad ruhnlasted kuni ümberasumiseni Rootsi igapäevaselt rahvarõivaid (Voolmaa 1976:190), samas kui Mandri-Eestis oli moodne ja linlik riietus rahvarõivad välja vahetanud. 19. sajandil andis rahvarõivaste pikemaajalisemale püsima jäämisele saartel veel tõuke majandusarengus mahajäämine võrreldes Mandri-Eestiga. (Saare maakonna rahvarõivad 2008: 7-8)

Majanduslikud põhjused, isoleeritus, suhteliselt iseseisev ühiskond ning kahe erineva kultuuri komponentide koosseisestamine olid seega põhjuseks, miks Ruhnu rahvarõivad ja neile iseloomulikud elemendid säilisid visalt.

Ruhnus kanti peamiselt villaseid rõivaid, erandiks põlled, pearätid ja siidpaelad, mida osteti (Steffensson 1994: 96). *Mehed olid vanasti Kroonlinna juures hülgeid püüdnud mitu nädalat ja siis sealt osteti naistele riideid kaasa. Enne I maailmasõda osteti palju kangast ja rätikuid Riist. Ilusad riided olid kõik Venemaalt, mitte Eestist toodud.* (EA 243:163) Rõivaid valmistasid perele naised. Villa ettevalmistamine, töötlemine ning sellest rõivastuse valmistamine toimus sügis- ja talvekuudel, kui lambad olid põetud. (Steffensson 1994: 96)

Poisi ja tüdruku rõivastuses tehti vahe sisse juba imikueas, kui tulenevalt soost sai laps endale vastava peakatte. *Järk-järgult, nii nagu laps oma mähkmetest välja kasvas, muutus riietus.* Esialgu kandsid nii poisid kui tüdrukud triibulist villast kleiti. Viie või kuue aasta vanuselt said poisid endale jalga püksid, mis olid ühte tükki kokku õmmeldud vestiga. (Steffensson 1994: 99)

Täiskasvanud meestel oli sarnane rõivastus hoolimata abielu- või vallalise staatusest. Meeste rõivastusse kuulus puuvillane särk kõrge kraega, lillelisest kangast kaelarätt, hallikassinise- ja valgetriibuline villane vest, helehall villane kuub ja püksid. Kuub oli kanditud musta riidega. (Steffensson 1994:100) Lisaks kandsid mehed patentkoos kootud villaseid kampsuneid *vamsa*. Peakatteiks kasutati nokaga mütsi ja külmemate ilmade puhul karusnahast mütsi. Jalgade soojendamiseks kanti nii villaseid kui nahksokke. *Kindad olid mustreis kootud sõrm- ja labakindad*. (Steffensson 1994:100)

Naiste rõivakomplekti kuulus seelik, musthall, sinine või pruun särk sirge eestüki ja volditud tagatükiga, pluss, ostetud kangast suuremustriline põll ning triibuline vest. Lisaks oli õlgade ümber veel värvikirev rätik. (Steffensson 1994:102-104) Naiste särk oli valgest puuvillasest kangast ilma kraeta ja avarate varrukatega. Kurrutatud seelikud olid mustjashallid, tumesinised või pruunid, kaunistuseks allääres kitsas valge kant ja esilaiu ülaosas valge-sinine triibustik. (Saare... 2008: 12)

Kirikusse minnes panid Ruhnu naised kindlasti kaks seelikut selga. Pealmine oli lühem kui alumine, et mõlemad näha jääksid. Igapäevaselt naised põlle ei kandnud, kuna sümboolselt oli seda tähistamas seeliku valge-sinise triibuliseks kootud kurrutamata esilaid. (Saare... 2008: 13, 15) Põll pandi ette kirikusse minnes. Kirikus käimiseks olid Ruhnus naistel sõrmedeta poolkindad, mida nimetati *haLvhankeL* (Steffensson 1994:102). Kirikukindad olid randme juurest sinise-valge mustreilised ning käeseljal vikeldatud. Sellised käekatted võimaldasid mugavalt lauluraamatu lehti pöörata külmas kirikus.

Naistel oli kolme tüüpi kampsuneid: esiteks tumesinise-valge äärikaunistustega õlgadel ja laiadel varrukakäistel poolpidulike sündmuste puhul, teiseks valge vikkelpirjaga kaheksakandadega varrukakäistel *rosovamsad* pühapäeva- ja kirikurõivastuseks ning kolmandaks üleni mustad kampsunid leinaajal. (Steffensson 1994:103, Tomberg 2007:139)

Hall patentkoos kampsun *vamsa* oli igapäeva rõivaese ka naistel (Tomberg 2007:141). *Ruhnu seelikud* (särika) *olid plisseeritud, milleks kasutati vastavat lauda ja kive. Esiosa oli plisseerimata. Selle täpset põhjust ei tea aga ilmselt oli nii kergem kõndida ja istuda, samuti jäi see osa põlle alla, kui pidulikul juhul põll (päll) ette pandi*. (EA 243:162)

Naiste vestile on iseloomulik tihe voldistik külgedel (Saare... 2008: 17). Triibuline vestiriie kooti telgedel. Vesti värvid vaheldusid kasutamise tingimustest (Steffensson 1994:103). *Mida noorem oli naine, seda rohkem oli kootud riidest vest eest kinni. Hiljem rinnad rohkem väljas. Äripäevased vestid olid natuke lihtsamad ja pisteti seeliku sisse*. (EA 243:162)

Abielunaiste rõivastus erines vallalise omast ainuüksi kirikuskäimise ja sama pidulike sündmuste ajal vaid peakatte osas (Steffensson 1994:102). Igapäevaselt kanti valget tanu.

Argirõivastusega välja minnes seoti eestpoolt nipeldatud kroogitud pitsiga ehitud tanu peale rätik. Kirikuriietust kandes pandi tanu peale kirju müts, mis oli vallalistel ja abielunaistel erinev. Tüdrukute kukla- ja esiäärest koosnevad mütsid olid suhteliselt madalad. Naiste müts oli kõrgem, koonilise kujuga ja polsterdatud. (Saare... 2008: 21)

Külmemate ilmadega kandsid naised hallist villasest riidest vöökohani ulatuvat kuube (Saare... 2008: 19).

Ehetest kandsid nii mehed kui naised riiete erinevate avauste kinnitamiseks hõbenööpe, -haake ja prosse. Kuulsaim hõbesepp oli saarel Peter Schönberg. *Ta tagus soovija tsaariaegse hõbemüüdi õhukeseks hõbeleheks, millest siis ehte tegi. /.../ Pärlid olid ainult pruudil. (EA 243:162)*

Pidulikud naiste sukad oli roositud mustad või tumesinised ning ulatasid üle põlve.

Jalanõudeks kasutati peamiselt parkimata hülgenahast pastlaid. *Talvepastlad olid väljaspoolt karvased. (EA 243:162)* Hülgenahast valmistati ka kingi, mida kandsid nii mehed kui naised pidulikel puhkudel (Steffensson 1994:100, 104).

Ruhnu meeste ja naiste rahvarõivaste väike erinevus vallaliste ja abielus inimeste vahel tõestab, et riietusel ei olnud sotsiaalse staatuse funktsiooni. See on huvitav fakt võrreldes näiteks Mandri-Eesti tavadega.

Järgnevalt keskendun oma töös silmkoelistele kinnastele, nende kirjeldustele tulenevalt materjalist ja valmistamistehnoloogiast ning seejärel nende tüpologiseerimisele lähtuvalt funktsioonidest.

3. RUHNU SILMKOELISED KINDAD

Seminaritöö uurimisobjektiks on materiaalse kultuuri esemed ehk antud juhul Ruhnu silmkoelised kindad. Esem uurimuse eesmärgiks on eset analüüsides saada infot tema vormi, konstruktsiooni ja materjali kohta. Muuhulgas teha järeldusi tehniliste näitajate, näiteks vormi, värvide ja kompositsiooni muutumisest. (Kannike 2001:106)

Seminaritöö aluseks oli seega kõikide uurimisobjektide ehk kinnaste kirjeldused ning nende omavaheline võrdlus. Kogutud materjali põhjal sai koostatud kinnaste tüpoloogia. Kinnaste kogum koos kirjelduste ning fotodega on toodud ära töö lõpus LISA 1-s³.

Kinnaste analüüsiks peab nad asetama laiemasse konteksti. Antud töö puhul on selleks rõivastus tervikuna. Seetõttu on kolmanda peatüki sissejuhatuses toodud ära rahvarõiva definitsioon ja selle jagunemine.

Rahvarõivas on seisuslikule ühiskonnale iseloomulik talupojarõivas, mille elemendid varieerusid argi- ning pidupäevadel. Tulenevalt vanadest rõivastumistavadest saab jagada traditsioonilise talurahvarõivastuse koos elementidega seisu-, käima- ja pidamise riieteks. Seisu- ehk tseremoniaalarõivaid kanti leeris, pulmas ning pandi lahkunule selga ehk teisisõnu olid siirderiituste oluline komponent. Käima- ehk kirikuriideid kanti võrreldes seisuriietega vähem pidulikel sündmustel. Pidamise ehk argipäeva rõivaid olid igapäevase töötegemise jaoks.

J. Steffensson on eristanud Ruhnu naiste rõivakomplekte järgnevalt – *kirikurõivad*, *pühapäeva pärastlõunariided* ja *talguriided* (Steffensson 1994:107). J. Steffenssoni sõnastus on üldlevinud terminoloogiast erinev, kuid siiski äratuntav vahetegemine töö-, peo- ning veel pidulikuma riietuste vahel. Kuigi eelpool mainitud autor kirjeldab kolmes kategoorias naiste rõivastust, siis on tüpologiseerimine omane ka meeste rõivastele. Küll napisõnaliselt, aga siiski mainib J. Steffensson, et pidudel ja koosviibimistel lisandus meeste rõivastusele vanade tavade kohaseid iseloomulikke esemeid (Steffensson 1994:100). Seega võib arvata, et meeste seisu-, käima- ja pidamise garderoob erines üksteisest minimaalselt ning sedagi üksikute elementide poolest.

Argirõivaste asendamine pidurõivastega on erilise päeva rõhutamine. *Sel juhul pannakse*

³ Kinnaste kaardistamistöö alguses ei mõõtnud ma kõigi uurimisobjektide pikkusi ja laiusi, sest keskendusin esialgu vaid mustritele. Mõõtude vajalikkust mõistsin alles kirjutamise käigus, kuid siis ei olnud võimalik enam kõiki muuseume uuesti külastada, seetõttu on esitatud mõõdud ning silmuste arv 1 cm vaid osadel kinnastel.

selga uuemad, puhtamad ja dekoratiivsemad riided või lisatakse olemasolevale mingi pidulik detail, mille läbi riietuse funktsionaalstruktuur kohe muutub (Bogatõrjov, Jõeste 2008: 23 järgi).

Pidamise riieteks kasutati ära seega vanemad käimariided, aga valmistati ka eraldi riideid, mis olid jämedamast kangast, lihtsamad ja ilma kaunistusteta (Saare... 2008: 8). Riiete funktsiooni muutust tulenevalt nende vananemisest kinnitab ka J. Steffensson – *Sedamööda, kuidas riided kulusid, hakati neid tarvitama argipäeviti, kuni nad olid ära kulunud. Siiski ei kasutatud värvikirevaid põllesid, karbuseid ja pikka valget villast rätti kunagi argipäeviti, vaid ainuüksi kirikus käimisel ja samaväärsetel pidulikel puhkudel.* (Steffensson 1994:105-106)

3.1 KINDA MÕISTE

Kindad on rahvarõiva ülikonna üks osa. Kinnas on käekate, mis kaitseb külma eest, kattes terve käe randmest sõrmedeni. Neid ei ole kasutatud vaid külmade ilmadega käte kaitseks, vaid nad on olnud ka uhkuseasjad, mida näiteks noorikud kandsid nii suvel kui talvel. Lisaks on olnud kinnastel kindel koht veimevakas ning pulmakombestikus. (Saare... 2008: 22) Üldse on Eesti kultuuriruumis olnud kinnastel suur roll rahvatraditsioonides ja kommetes.

Samuti *olid kindad vanasti, eriti meestel, lihtsalt ülikonna täienduseks* (Manninen 2009:405). Kuigi arhiivmaterjalis puuduvad kindlad väited, et Ruhnu mehed kandsid kindaid vöö vahel ülikonna täienduseks, siis tööriiete puhul võib seda siiski oletada. Nimelt palavuse või paljaste kätega vajaminevate tööülesannete puhul asetati äravõetud käekatted vöö vahele, kuna argipäeva rõivaste juures puudusid taskud (vt LISA 2, *foto 1*). Samas kui Ruhnu meeste seisu- ja käimariietuse juurde kuuluvatel pükstel ning kuubedel olid taskud, siis võib arvata, et vajadusel kasutati neid kinnaste ärapanekuks.

3.2 KINNASTE VALMISTAMISTEHNOLLOOGIA JA MATERJALID

Analüüsitavad kindad on valmistatud silmkoe tehnikas. *Silmkude on käsitöötehnika, mille puhul ühest või mitmest jätkuvalt jooksvast lõngast moodustatakse varraste abil omavahel ühenduvad silmused* (Tomberg 2007: 14).

Esimesed silmkoes valmistatud teadaolevad esemed pärinevad islamiaegsest Egiptusest, ajavahemikus 500.-1200. aastat. Varrastel kudumise eelnenud tehnikatest oli kõige levinum nõelumine, s.t ühe nõelaga põimimine. On arvatud, et varrastel kudumise oskus levis keskajal üle Vahemere 12.-13. sajandil Hispaaniasse, Itaaliasse ning sealt omakorda Euroopasse –

Prantsusmaale 14. sajandil, Rootsi 16. sajandil, Soome 17. sajandil. (Tomberg 2007: 14, Piiri 2008:100)

Silmuskudumise käsitööoskuse varajane levik Eesti- ja Liivimaale võrreldes teiste Põhjamaadega on seotud Saksa ordu liikmete invasiooniga 13. sajandil (Peets 1991: 20). Teadaolevalt vanim varrastel kootud tekstiilifragment Ida- ja Põhja-Euroopast pärineb 13. sajandi lõpust või 14. sajandi algusest Jõhvi lähedalt Jõugalt, vadjalaste kalmest. Leitud ese on villane kindapära, mille valgel põhjal on sinine ja punane hambuline ornament. 14. sajandist on veel pärit silmkoeliste esemete fragmendid Vastseliinast Siksälä talu lähedalt ja Tartus Vägilt (Piiri 2008:100). Seetõttu võib oletada, et varrastel kudumise oskuse algusajaks Eesti- ja Liivimaal on 14. sajand (Peets 1991: 19-20).

Küsimusele, kas silmuskudumise oskus jõudis Ruhnu läbi emamaa Rootsi või läbi kultuurikontaktide eestlastega, on raske vastata, kuna puuduvad sellekohased teated. Fotodel, kus on jäädvustatud kuduvaid Ruhnu naisi, on näha, et kududes jookseb lõng üle parema käe nimetissõrme (vt LISA 2, *foto*. 2). Selline võte ei ole Eestis kõige levinum, kuid selle põhjal ei saa teha kaugeleulatuvaid oletusi.

Ruhnu kindad on ringselt kootud. Nende kaunistamiseks on kasutatud erinevaid kirjamisviise: kirjamine (kahe või mitme lõngaga mustri kudumine), vikeldamine (ühe värvi lõngaga parempidistest silmustest moodustatud diagonaalsed võrgustikud) ja pitsiline pindamine (ažuurne koekiri). Nii kirjamise kui vikeldamisega on eelkõige loodud geomeetrilisi ornamendivorme. Lisaks on Ruhnu kindaid kaunistatud ühe- ja kahevärviliste ripsiridade, kahe- ja kolmevärviliste vitsade ja äärenarmastega randmeil.

Ruhnu kinnastele on iseloomulik, et kui kahe või enama värvi lõngaga kirjamiste puhul silmuste arv ei jagu kirjakordadele võrdselt, siis randme siseküljel⁴ tehakse nn mustri katkestus ning poolik motiiv jääb peidetuks ja seda nii laba kui randme osas. Sellist mustrite asümmeetriat esines kahekümne kahest randmepäral kirjaga kaunistatud käekattest kaheksal.

Kirjamist kui kaunistamisvõtet on Ruhnu kinnaste juures kasutatud enim. Kõige rohkem on kirjatud randmeid. Ruhnu töökinnaste kui meeste tseremoniaalkinnaste struktureeritud sümbolite paiknemine randme avausel viitab tõrjemaagilisele tähendussisule ning kasutatud mustrid, aga ka äärenarmad ja vitsad on kootud taotlusega luua ohustatud piirkonnas tõke, et tõrjuda välist kurja ning vaenu (Jõeste 2008: 23, Vunder 1998:521). Samuti üleni kirjatud labakinnaste puhul on randmeosas teistsugune muster.

⁴ Kinda sisekülj on see, mis paikneb põidlale kõige lähemal.

Ruhnu kootud kinnastel on materjaliks kasutatud korrutatud villast lõnga, tänapäeva mõõtühiku järgi enamasti jämedusega 8/2. Tõenäoliselt kasutati kudumiseks vardaid number 1,25 kuni number 1,5. Näiteks argipäeva kinnaste B kudumisel on olnud varrastel kokku 75 – 100 silmust.

Töökindad on valmistatud jämedamast lõngast kui kiriku- ja igapäeva kindad. Selle põhjuseks võib olla *eelistus* kasutada avalikus kohas kasutatavate kinnastel *peenemat ja pehmemat villa*. Samas kui *töökinnaste* jaoks kasutati *karmimat kaela- ja kõhualusevilla, kuna kvaliteetsem seljavill tuli hoida kangaste kudumiseks*. (Konsin 1972: 8)

3.3 KINNASTE TÜPOLOOGIA

Ruhnu silmkoeliste kinnaste kogumi tüpologiseerimisel olen lähtunud järgmistest parameetritest: 1) kindad jagunevad tüübilt kolmeks – labakindad, sõrmkindad ja poolkindad. 2) kindad kui rahvarõiva elemendid jagunevad sarnaselt ülikonnalegi tseremoniaal-, käima- ja argikinnasteks. Kuigi poolkindaid käesolevas töös ei analüüsita, tuleks neid siin peatükis pidevalt meeles pidada.

3.3.1 Tseremoniaalkindad

Ruhnu naiste tseremoniaalkindad olid sõrmedeta kirikukindad. Need on osaliselt rannet ja käeselga katvad pooliku pöidlaga poolkindad. Nende valmistamise juures *on koos kasutatud mitmeid tehnikaid: pitsiline alustus, kahevärvilised nõörid, koekiri, kiri, vikkel ja tikand*. Kootud *on nad ringselt valge lõngaga ja kiri tumesinise või musta lõngaga*. (Raudsepp 2007: 5, 13, 20) Lisaks pühapäevasele kandmisele kaeti poolkinnastega käsi nii leeris kui pulmas. Naisterahvaste surirõivaste üks element olid kirikukindad. Kokkuvõtvalt kasutati poolkindaid sündmustel, mis toimusid pühakojas ning hõlmas erinevaid kiriklikke rituaale.

Pruudi- ja surirõivastuse kirjeldused on kirjapannud J. Steffensson – *Pruut riietati oma parimatesse rõivastesse, mis üldiselt olid kirikuriided. Pluus (käised) oli valgest puuvillasest riidest piludega ümber varrukate – töö, mille pruut ise ära teinud oli. Värvikirevale pihikule oli kinnitatud kolm suurt hõbesõlge. Põll oli tihedast riidest suurte lilledega ning kaelarätil oli punane põhi lillornamendiga ja kirjude ääristega. /.../ Jalas olid tal täiesti punased roosimustris villasukad ja pargitud hülgenahast teravaninalised kingad, käes poolkindad*. (Steffensson 1994:125)

Surnu riietati samuti tema parimatesse rõivastesse. *Nooremad naised riietati*

*punaselillelistesse ja vanemad must-valgetesse rätidesse, kätte pandi poolkindad*⁵. (Steffensson 1994:135)

Meeste tseremoniaalkindad

Meeste tseremoniaalkindad (vt Lisa 1.1-1.11) on tumesinised kindaseljal vikeldatud sõrmkindad, mis on kaunistatud randmeosas mustri, väiksema vikli, vitsa⁶ ja äärenarmastega. Nii muster, vits kui ka narmad on valmistatud kõigil kinnastel punase ja kollase lõngaga, vastavalt kindale on toonid kas soojemad või külmemad. Ühtekokku on neid kogumis üksteist ning nende teadaolevate kogumisandmete järgi jääb nende valmistamisaeg ajavahemikku 1860.-1880. aastad.

Meeste tseremoniaalkinnastele omased tunnused:

Värvid: tumesinine, kollane ja punane.

Kasutatud tehnikad: äärenarmad;

vikkel – nii randmepäral, käelabal kui sõrmedel;

randmepäral muster – harilikult kõrgusega 18, 19 ja 21 rida;

vits.

Kogumisandmetes olevates legendides on meeste tseremoniaalkinnaste puhul väljatoodud seotus eelkõige pulmadega ning kirikus käimisega, näiteks on neid *kingitud pulmakülalistele ja peigmehele, olid pruudi kindad, käidud kirikus, varasematel aegadel käidi kirikus, nüüd ainult leina ja matuste pühal, kirikus mitte* (ERM A 509:5272 ERM A 509:5274, ERM A 509:5276, ERM A 509:5277). Kuigi legendid on kohati vasturääkivad, siis võib oletada, et need kindad olid märgilised nii leeri, pulma kui matmise puhul. Analüüsitavate kinnaste kasutamist pulmariietes ja surirõivastuses kirjeldab J. Steffensson järgnevalt: peigmees kandis käes *tumesiniseid sõrmkindaid laia serva ning helekollaste, siniste ja punaste narmastega* ning viimisel teekonnal kandsid mehed *must-valgeid kaelarätte ja siniseid sõrmkindaid*. (Steffensson 1994:126, 135)

Kinnaste kinkimist pulmas mänginud pillimeestele kirjeldab ka J. Steffensson, mainides et *igaiüks sai paari sõrmkindaid või sukki* (Steffensson 1994:131). Millised kingitavad käekatted

⁵ Antud töö eesmärkidest tulenevalt pole uuritud Rootsi rahvarõivastele omaste motiivide või tehnoloogiliste võtete esinemist Ruhnu rahvarõivastel. Tuginedes J. Peetsile, võib oletada, et käekatetega matmise komme on tulnud saarele läbi kultuurikontaktide eestlastega, kuna *slaavi, germaani ja balti rahvaste matmisrituaalis, aga ka muus kombetikus kinnastel tähtsust ei ole, siis võib kinnastega seotud traditsioone, sealhulgas ka kinnaste haualeide pidada üheks oluliseks läänemeresoome päritolule viitavaks etniliseks tunnuseks* (Peets 1991: 20).

⁶ Siin ja edaspidi on termini „vits“ all mõeldud nn kihnu vitsa, kuigi tehnoloogiliselt saab eristada veel teisigi horisontaalsete esileulatavate ridade valmistamist. Kihnu vitsa puhul kootakse esimene rida parempidi eri värvi lõngadega. Teist ringi alustades tuuakse lõngad kudumi esipoolele ning seejärel kootakse pahempidi lõngu kogu aeg ühtepidi keerates ning jälgides, et parempidiselt kootud silmus kootakse läbi teise värvi lõngaga.

olid, kirjeldusest ei selgu. Tuginedes muuseumi legendidele, võib oletada, et tegu oligi tumesiniste vikeldatud sõrmkinnastega.

Kuigi museaalide kogumisandmete juures on info, et kindad oli kingitus pruudilt peiule või abilistele pulmas, siis esimese paari pidid sellised käekatted saama noormehed pereliini pidid. Selline oletus tugineb visuaalsele materjalile. Nimelt vaadates LISA, *foto 3* on sarnased kindad käes leeriealisel noormehel. Kuna kosja mindi ning abielluti Ruhnus pärast leeriõnnistuse saamist, siis tõenäoliselt kinkis esimese nn tseremoniaalse kindapaari keegi esiemadest.

3.3.2 Käimakindad

Naiste kui meeste käekateteks pidupäevadel ja pühapäevasele jumalateenistusele minnes olid juba eelpool kirjeldatud tseremoniaalkindad – naistel poolkindad ja meestel narmastega vikeldatud tumesinised sõrmikud kollase-punase mustriga randmel. Meeste mittepühapäevaste käimakinnaste kohta andmed puuduvad.

Kirikust väljaspool ja vähem pidulikematel üritustel kasutasid naised valgeid sõrmkindaid, mida kirjeldan allpool.

Naiste käimakindad A

Käimakinnasteks naistel (vt LISA 1.12 – 1.15) olid valged vikeldatud sõrmkindad. Ühtekokku analüüsitavas kogumis on neid neli ning teadaolevate kogumisandmete järgi on sellised kindad valmistatud enne 1940. aastat.

Naiste käimakinnastele A iseloomulikud tunnused:

Värvid: valge.

Tehnikad: pitsiline randme algus;

vikkel käeseljal ja sõrmedel (mh pöidlal) – iseloomulik geomeetrilised motiivid, nagu rombid, kaldristid, siksak-jooned.

Naiste käimakindad B

Naiste käimakinnasteks on kasutatud ka vikeldatud randmepäral mustriga naiste sõrmkindaid (vt LISA 1.16 – 1.18). Sarnanevad Ruhnu naiste poolkinnastele, kuid sõrmed on kootud lõpuni. Uurimustöö jaoks kaardistatud materjalide hulgas on selliseid kindaid kolm paari. Teadaolevate kogumisandmete järgi on nad valminud aastatel 1900.-1921.

Naiste käimakinnastele B iseloomulikud tunnused:

Värvid: valge ja sinine.

Kasutatud tehnikad: kahevärviline silmuseline algus;

pitskude randme alguses;

kahevärviline vits;

kahevärviline ripsirida;

vikkel käeseljal ja sõrmedel (mh pöidlal) – iseloomulik geomeetrilised motiivid, nagu rombid, kaldristid, siksak-jooned;

Randmepäral kahevärviline muster, millele iseloomulikud on süda, lille- ja marjamotiivid; harilikult kõrgusega 11, 17 kui 18 rida.

Naiste käimakinnaste B sarnasus poolkinnastele on olnud tõenäoliselt taotluslik, rõhutamaks kandmisehetke pidulikkust. Kas naiste käimakindaid A valmistati varasemalt kui kindaid B, võib vaid oletada, kuid lõplikult ei ole võimalik seda kindlaks määrata, kuna usaldusväärsed andmed selleks puuduvad.

Meeste ja laste käimakindad

Meeste ja laste käimakinnasteks võisid olla valged labakindad (vt LISA 1.19).

Meeste ja laste käimakinnastele iseloomulikud tunnused:

Värv: valge.

Kasutatud tehnikad: randmepäral 2-1 soonik, kahetahiline kokkuvõte⁷.

Selliseid kindaid on valimis ainult üks paar ning mõõtmed on 27 (kõrgus)*13 (laius), mille järgi võib oletada, et need olid täiskasvanu inimese käekatted. Valmistamise aja kohta andmed puuduvad.

Ruhnu Ajaloolised Fotod andmebaasist leitud kooliõpilaste ühisfoto peal on näha, et selliseid ühevärvilisi kindaid kannab poisslaps (vt LISA, foto 4). Antud visuaalse allika puhul võib oletada, et tegu on olnud sel juhul meeste ja laste käimakinnastega ning kuigi nad on kogumis esindatud ühe eksemplarina, julgen oletada, et neid võis laialdasemalt kasutatud olla, kuid neid on vähe säilinud.

⁷ Kahetahise kokkuvõtte ehk kahanduse jaoks kootakse I varda lõpus kaks silmust parempidi kokku. II varda alguses kootakse kaks silmust keerduks parempidi kokku. Sarnaselt peab toimima ka III ja IV varda silmustega.

3.3.3 Argipäeva kindad

Need käekatted on kasutust leidnud igapäevaste töötegemiste juures nii laudas, metsas, õues kui rannas.

Argipäeva kindad A

Argipäeva kindad olid valged kirjatud randmepäraga labakindad (vt LISA 1.20). Vaadeldavas kogumis on selline vaid üks kinnas, mille valmistamise kohta andmed puuduvad.

Argipäeva kinnastele A iseloomulikud tunnused:

Värvid: valge ja sinine.

Kasutatud tehnikad: kaheväriline silmuseline algus;

2-2 soonik;

kaheväriline nöör;

randmepäras geomeetriline kiri;

kahetahine kokkuvõte.

Sarnaselt meeste ja laste käimakinnastele on kirjeldatud argipäeva kinnast kogumis vaid üks eksemplar. Ometi võib siingi puhul oletada, et sarnaseid kindaid on olnud rohkem, kuid kogumistöö käigus pole neid niivõrd hinnatud kui teisi.

Argipäeva kindad B

Argipäeva kinnastena kasutati üleni kirjatud kahe- ja kolmevärvilisi labakindaid (vt LISA 1.21-1.33). Neid on vaadeldavas kogumis kolmeteistkümme⁸ ning olemasolevate valmistamisandmete järgi on nad dateeritavad ajavahemikku 1900.-1920.

Argipäeva kinnastele B iseloomulikud tunnused:

Värvid: valge, lambapruun ja potisinine (viimast kasutatud ainult randmel, kui üldse kasutatud)

Kasutatud tehnikad: kaheväriline silmuseline algus;

1-1, 2-1 ja 2-2 soonik;

pitskude randme alguses;

randmepäral geomeetriline muster, harilikult kõrgusega 7, 8, 9, 11, 12, 13 ja 23 rida;

vikkel, kaheväriline vits, kaheväriline ja üheväriline ripsirida, valelapiline;

muster labal on suuremotiiviline, kaheksal kindal üheksast on põial teise mustriaga, s.t sik-sak või ruut.

⁸ Siia tüübi hulka kuuluvad ka ERM Heimtali Muuseumi kuus kinda katket, mis on kinnitatud A4 pappalustele. Kuna arvele võetud tükid on lõigatud servadest niimoodi, et ei tea arvata, kas tegu võis olla sõrmkinnastega, siis seetõttu analüüsin neid labakinnastena.

kahetahine kokkuvõte.

Kirjeldatud kinnaste kasutamist hülgepüügi juures kinnitavad nii eseme ERM A 447:250/b legendis olev info, et „kasutati kalapüügi juures“ kui J. Steffenssoni mälestus, et *jahimehel olid käes mustrilised kootud villased kindad ning pargitud karvadeta hülgenahast käpikud* (Steffensson 1994: 75). Täpsemalt kirjeldab mainitud autor oma teises publikatsioonis hülgepüüki: *„Käes olid mustrilised villased labakindad, nende peal karvadeta hülgenahksed kindad. Labakindad ja sõrmkindad olid täiesti tavalised, neid oli kerge kätte panna ja ära võtta. Kui keegi meist jääre läks, viskas ta kindad käest ja sai noa kergesti kätte. Siis sai ta selle kõvasti järese lüüa, nii et võis üles ronida.“* (Steffensson 48) Naiste töökindaid kirjeldab autor järgnevalt: *Töökindad olid mustad ja valged mustris kootud labakindad, mustriks ms. päikeserist* (Steffensson 107).

Fotodel (vt LISA 2, foto 1 ja 5) on kirjeldatud kindatüübi kasutamist jäädvustatud nii hülge- kui kalapüügil.

Argipäeva kindad C

Töökinnaste puhul on autor J. Steffenson kahel korral maininud tavalisi või mustris kootud sõrmkindaid (Steffensson 1994:100; Steffensson 48). Uurimustööd kaardistades leidis siinkirjutaja Kaarel Lauk'i erakogust kindakatke (vt LISA 1.34), mille allesjäänud osast on selgesti aru saada, et tegu on olnud sõrmkindaga, mis aja jooksul rebenenud.

Aluseks võttes leitud objekti, võib oletada, et sõrmkindad olid üleni kirjutud kahevärvilised kindad. Millised võisid olla randmepärad ning kas sealgi oli kasutatud kolmandat värvi sarnaselt argipäeva kinnastele B, ei julge oletada.

3.4 KINNASTE FUNKTSIOONID

Kindaid kasutati Ruhnus külma kaitseks ja töötegemisel. Nad olid kingitused pulmades.

Kas Ruhnus kasutusel olnud käekatetel oli ka sotsialiseeriv otstarve? *Piirkonnale omases üldtunnustatud stiilis esemete valmistamisega, nende kaunistamisega, omaksvõtuga, kasutamisega ja järeltulevatele põlvedele edasiandmisega väljendas igaüks oma osalust ja ühtekuuluvust nii elavate kui ka surnutega* (Vunder 1998:521). Tõenäoliselt on Ruhnu kindad olnud grupimentaliteedi väljendajatena piirkonna rahva eneseteadvuse tähistajad.

Esitatud tüpoloogia põhjal ei ole võimalik väita, et Ruhnus kasutusel olnud kinnaste põhjal saaks eristada nende kandjate sotsiaalset positsiooni, perekonnaseisu ning vanust.

Kandjate soo eristamist tüüpide siseselt saab küll välja tuua, just sõrmkinnaste puhul, kus

eristatakse meeste tseremoniaalkindaid ja naiste käimakindaid A-B. Argipäeva kindaid B ehk mustilisi labakindaid kasutasid samas nii mehed kui naised ning juba varasest east alates.

Kinnaste kui rõivastuse ühe elemendi lisamisel riietusele ning seejärel selle muutumine pidulikumast tseremoniaalsemaks on tõendatav. Nimelt tuginedes kirjeldustele, et Ruhnu meeste käima- ja seisorõivad ei erinenud suuresti, siis on tumesinised vikeldatud, kindapäras mustri ja narmastega just selline element, mille kandmisel rõhutati sündmuse erilist pidulikkust.

Selles peatükis sai kirjeldatud 6 erinevat Ruhnu silmkoeliste kinnaste tüüpi, mille eristamisel võtsin aluseks käekatetele iseloomulikud tunnused. Järgnev peatükk keskendub vaadeldava kogumi kinnaste iseloomulikele värvikombinatsioonidele, üldisele valmistamistehnoloogiale ja materjalidele.

4. RUHNU KINNASTE VÄRVIKOMBINATSIOONID

Seminaritöö käigus analüüsitud kinnaste valimis saab eristada kindlaid värvikombinatsioone. Meeste tseremoniaalkinnastele on iseloomulik tumesinine põhi ning kollase-punasega kootud muster, vits ja äärenarmad. Käimakinnaste puhul on domineerivaks valge värv ning ühe tüübi puhul lisandub indigosinine. Argipäevakinnastel on kasutusel nii naturaalne valge kui pruun, randmepära mustrite jaoks on vahel lisaks võetud indigosinine.

Värvilahenduse poolest on sarnased naiste käimakindad B ja argipäeva kindad A, olles ainuke kokkulangevus kahe erineva kinda tüübi vahel uuritud kogumis. Ometi ei kiirusta siinkirjutaja tegema etteulatuvaid järeldusi ning seda põhjusel, et argipäeva kindaid rohkem analüüsitava materjalis ei ole ning mainitud kahe käekatte tüübi vahel ongi värvilahendus ainus sarnasus.

Seega võib eelnevale tuginedes väita, et Ruhnu tseremoniaa-, käima- ja argikinnastele on omased kindlad värvikombinatsioonid.

Põhjus, miks töökindad olid kootud naturaalse värv lõngadega (lambapruuni, valge), seisneb selles, et lõnga värvides selle soojapidavus väheneb, kuna kiud muutub kangemaks (Tüür 2010:146). Erinevaid toone, mida lõngade värvimisel saadi, olid sinised, punased ja kollased. Lõngu on seega värvitud aniliinvärvide kui indigoga. Mõlemad värvained võimaldavad kontrastsemat lähenemist kui taimedega värvitud materjali puhul, kus tulemuseks saadud värviskaala on nüansitundlikuma üleminekuga.

Taimedega värvitud või neolõngu pole antud valimis kasutatud, kuigi esimesele J. Steffensson oma mälestustes viitab. *Lõng värviti erinevate taimsete materjalidega, näiteks kuivatatud kaselehtedega, lepakoortega, erinevat liiki sammaldega. Kasutati ka ostetud värvaineid, näiteks indigot. Seda segati uriiniga, et lõng saaks ehtsa värvi.* (Steffensson 1994: 96)

Igapäevastel välitöödel kulus talvel eriti palju kindaid. Pakasega kanti neid koguni mitu paari ülestikku. Keskmiselt kulus talve jooksul igale pere liikmele 2-3 paari töökindaid. (Konsin 1972: 5) Fotomaterjalile tuginedes on teada, et Ruhnu naised kudasid muude tööde juures või liikumisel ühest punktist teise. Võib eeldada, et ühe lõngaga kudumisel valmivad kindad kiiremini, eriti kui kindaid kooti paralleelselt millegi muuga. Lisaks on väikse kirja lisamine randme juurde kiirem ning mõnerealise mustri tegemisel eksimise protsent väiksem.

Kuigi uuritud valimis on ülekaalus kahe- või kolmevärviga kootud, siis selle põhjal ei saa

siiski oletada, kas eelistati mitmevärvilisi või ühevärvilisi käekatteid. Siinjuures tasub meele pidada, et kuigi naiste valged sõrmikud olid mõnel juhul kaunistatud vaid randmepäras, siis vikkelloes kudumine on samuti aega- ning tähelepanu nõudev nagu kahe või enama lõngaga kirjamine.

Lisaks võib oletada, et ühevärvilised käekatted on jäädavalt kulunud ning läbikantud, kuna *sajandialguse massilises kogumistöös eelistati kunstiliselt silmapaistvaid esemeid, kuna esteetiliselt väärtuslikku rahvaloomingut peeti eestlaste identiteedi tugisambaks* (Kannike 2001:116).

5. RUHNU KINNASTE MUSTRID

Märgisüsteemid on alati seotud antud ühiskonna ja kultuuriga, neid kasutab üks ajalooliselt väljakujunenud rahvarühm, üks kollektiiv. Need märgisüsteemid teeb elavaks ja mõjusaks teadete edastamise igapäevane ühiskondlik kogemus. (Hoppal 2008:115) Selleks, et sõnum lahti kodeerida, oleks vaja kultuurikonteksti koodide tundmist (Rogan, Kannike 2001:106 järgi).

Viimases peatükis keskendutakse Ruhnu kinnaste mustrite paigutusele ning enimlevinud motiividele. Teadaolevalt on kasutatud tõrjemaagilise tähendussisuga mustreid, äärenarmaid ja vitsasid meeste tseremoniaalkinnaste randmepäral, kuid rohkema kommunikatiivse info kodeerimiseks ei leidnud siinkirjutaja piisavalt allikaid.

19. ja 20. sajandi kindakirjad on enamasti geomeetrilised. Esineb ka taimornamenti, kuid sellegi puhul on äratuntavad vanade geomeetriliste mustrite algelemendid. (Konsin 1972: 9) Ühtekokku on dokumenteeritud erinevates kihelkondades umbes paarsada kindakirja nimetust (Piiri 2001: 1).

Ruhnu kindakirjade nimetusi uurimismaterjali kaardistades siinkirjutaja ei leidnud. Ainult J. Steffensson mainib korra nimetust „päikeserist“ ning seda mustrisse kootud labakinnaste puhul (Steffensson 1994:107). Millist mustri motiivi see võiks tähistada, ei suutnud siinkirjutaja raamatut analüüsides leida.

Mustreid esineb Ruhnu kõigil kinnastel, v.a meeste ja laste käimakindad. Ka vikkelpirjadega on moodustatud ühevärvilisi geomeetrilisi motiive.

Ruhnu kinnaste motiivide paiknemise järgi on võimalik kindad jagada järgnevalt:

1. Muster randmepäral – meeste tseremoniaalkindad, naiste käimakindad B, argipäeva kindad A.

Iseloomulik randmepära mustritele on geomeetiline ornament, ainult naiste käimakinnaste B puhul esineb ka taimornamenti. Enimlevinud motiivid geomeetrilise mustri puhul on süda, kaheksaharuline lill ja kaheksakand (vt LISA 3, *joon* 1-4). Viimase puhul on iseloomulik esinemine üksi kui koos teiste motiividega. Lisaks on kasutatud selliseid mustreid nagu lihtsavormilised kolmnurgad kas üksteisega nihkes või suunaga paremalt vasakule (vt LISA 3, *joon* 5-6).

2. Mustrid randmepäral ja labaosal – argipäeva kindad B ja C.

Iseloomulik on sel juhul käe osa mustri paigutamine diagonaalsesse võrestikku (vt LISA 3, *joon* 7-8). Lisaks erineb selle näite juures pöidla muster, mis on väiksem võrreldes labal kasutatuga. Põhjus peitub selles, et labaosa muster on suurte motiividega ning pöidlale mittesobiv. Üks levinuim muster pöidlal on kahevärviline ruudustik (vt LISA 3, *joon* 9).

3. Vikkelmustrite puhul on kaunistatud kindaselg ja sõrmed (Meeste tseremoniaalkindad, naiste käimakindad A-B).

Iseloomulikud on siinjuures geomeetrilised motiivid, nagu rombid, kaldristid, siksak-jooned (vt LISA 1.1-1.18).

Üheks enim levinud motiiviks Ruhnu kinnastel on kaheksaharuline lill ja kaheksakand koos haakristiga südamikus (vt LISA 3, *joon* 8). Seda on kasutatud nii meeste tseremoniaalkinnaste randmepäral kui argipäeva kinnastel B. Esineb ka kaheksaharulise lille ja selle modifikatsioone diagonaalses võrgustikus (Vt LISA 1.20, 1.22, 1.24, 1.26-1.29).

Tõenäoliselt kinnastel esinevad mustrid ei funktsioneeris iseseisvate märkidena, sest nad korduvad erinevates situatsioonides kasutatavatel käekatetel. Aga nende kasutamine erinevatel kinnastel võis olla ühiskonna liikmetele teadete edastajaks. S.t mustrite märgilisus seisneb selles, missugusel osal kindal nad paiknevad. Miks mõned mustrid ja motiivid olid kasutusel randmepäral, pöidlal või labal, teadsid vaid kudujad. Viimase puhul võis toimuda muidugi mehhaanilist kordamist. Tähenduskihis on kindlasti lisaks motiivile oluline ka selle jaoks valitud värv.

Argikultuurile on omane üldine mentaliteet ja kirjutamata reeglid, milles ollakse üksmeelel ilma sõnastamata (Kannike 1995: 51). Siinkirjutaja kaardistatud materjalide põhjal on keerukas teha järeldusi mustrite ja nende tähendustest ning funktsioonidest. Suurema allikmaterjali korral on võimalik ehk jõuda ka mainitud koodide avamiseni.

Toetudes M. Hoppalile, et *kultuur on järjepidev ja reprodutseerib alati ennast, loob uuesti neid tunnusmärke, mille abil ta iseennast ära tunneb* (Hoppal 2008:137), julgen väita, et sarnaselt toimus ka Ruhnu käekatete kudumine, s.t järjepidevust silmas pidades kirjasid nooremad generatsioonid vanade eeskujul kindaid, sest kasutatavad mustrid seostusid esivanematega ning „põliste rootsi tavadega“.

Kui analüüsida pildilist infot kui teksti, siis mustrid kannavad endas informatsiooni ning

edastavad seda kandjalt auditooriumile (Kannike 1995: 53). Mustrite järjepidevuse tõestuseks võtan aluseks A. Kannikese väite, et mistahes rahvakunsti eseme tarbimine on aktiivne kultuuri kujundamine (Kannike 2001:110). Seda mõtet laiendades on lisaks tarbimisele oluline ka järjepidev valmistamise protsess, kus järgiti varasemaid ajaloolisi ja sotsiaalseid kaanoneid.

Kuna ruhnlased olid oma traditsioonilise rõivastuse järjepidevad kandjad, siis see tegigi võimalikuks, et väärtustati vanu ning materiaalses maailmas ei juurdunud uusi põhimõtteid.

Argipäeva kinnaste tüpoloogia siseselt esineb kahel kindal randme välisküljes ristimotiiv (vt LISA 1.20 ja 1.28). Mis põhjusel need on sissekootud, ei oska arhiivmaterjalidele tuginedes põhjendada.

Kokkuvõtvalt on Ruhnu kinda mustritele iseloomulikud geomeetrilised ornamendid. Eristada mustreid tulenevalt kinda funktsioonidest pole võimalik. Sarnased mustrid nagu näiteks kaheksaharuline lill ja kaheksakand koos haakristiga südamikus esinevad läbivalt nii tseremoniaal- kui argikinnastel. Randmepäras kasutatavad mustrid on sarnased nii meeste tseremoniaalkinnastele, naiste käimakinnastele B kui ka argikinnastele A ja B.

Iseloomulik Ruhnu kinnastele on hoopis tüüpide sisesed mustri paigutused. Näiteks meeste tseremoniaalkinnastel, naiste käimakinnastel B ja argikinnastel A paikneb muster randmepäral. Argikinnastel B ja C paikneb suuremotiiviline muster käe osal ning esimesest erinev kiri randmepäral. Geomeetriliste vikkkelkirjade puhul on need kootud alati sõrmkinnaste käeseljale ning sõrmedele nagu meeste tseremoniaal- ja naiste käimakinnastel.

KOKKUVÕTE

Käesoleva seminaritöö eesmärgiks oli analüüsides Eesti muuseumide Ruhnu silmkoeliste sõrm- ja labakinnaste kogumit ajavahemikust 1860.-1940. leida vastused küsimustele, millised olid iseloomulikud mustrid ning kuidas erinesid kasutatud mustrid ja värvilahendused tulenevalt kinnaste funktsioonidest.

Uurimustöö jaoks kasutatud kogumis oli 33 kinnast või selle katket, mis pärinesid Eesti Rahva Muuseumi ja selle filiaali Heimtali Muuseumi kogudest ning Saaremaa Muuseumi ja selle filiaali Ruhnu Muuseumi kogudest. Lisaks oli minu kasutada veel 1 kinda katkend erakogust, mis osutuski leiuna väga erandlikuks. Kaardistamise käigus sai välja selgitatud ja kirjeldatud kinnastele iseloomulikud tunnused ning avatud nende kasutamise kontekstid.

Ruhnu silmkoeliste kinnaste kogumi tüpologiseerimisel lähtusin kahest printsiibist: 1) Ruhnu kindad jagunevad tüübilt kolmeks – labakindad, sõrmkindad ja poolkindad, 2) käekatted kui rahvarõiva elemendid jagunevad sarnaselt ülikonnalegi – tseremoniaal-, käima- ja argikinnasteks. Naiste tseremoniaal- ehk poolkindaid selles töös ei analüüsitud.

Ruhnlased kasutasid kindaid igapäevaselt külma ning käte kaitseks töötegemise juures. Tseremoniaal- ja käimakindad olid rõivastuse juures elemendid, mille kandmisel rõhutati sündmuse pidulikkust.

Uurimistöö käigus selgus, et analüüsitud kogumi hulgas esineb kuute erinevat tüüpi Ruhnu kindaid: Meeste tseremoniaalkindad on tumesinised vikeldatud sõrmkindad, mis on kaunistatud randmeosast kolmevärviliste äärenarmaste, kirjade, vitsade ja vikliga. Naiste käimakinnasteks olid valged vikeldatud sõrmkindad kui ka valged vikeldatud randmepäral mustriga sõrmkindad. Meeste ja laste käimakinnastena võidi kasutada valgeid soonikuga labakindaid. Argipäevakindad olid nii valged kirjatud randmepäraga labakindad kui üleni kirjatud kahe- ja kolmevärvilised sõrm- ja labakindad.

Esitatud tüpoloogia põhjal ei saa väita, et Ruhnus kasutusel olnud kinnaste põhjal saaks eristada nende kandjate sotsiaalset positsiooni, perekonnaseisu ning vanust.

Ruhnu käekatetele iseloomulikud geomeetrilised mustrid on korduvad nii tseremoniaal-, käima- kui argikinnastel. Ka vikkelloes kaunistatud käekatetele on omane just geomeetrilised motiivid. Seega ei erine Ruhnu kinnastel mustrid tulenevalt funktsioonidest. Iseloomulik Ruhnu laba- ja sõrmkinnastele on hoopis tüüpide sisesed mustripaigutused ja värvikombinatsioonid.

Iseloomulik kombinatsioon meeste tseremoniaalkinnastele on tumesinine põhitoon ning punaste ja kollaste lõngadega kirjatud muster, mis asub randmepäral. Käimakindad on harilikult valged, erandiks vaid ühe tüübi puhul indigosinisega muster randmepäral. Argikindad on kas kahe- või kolmevärvilised labakud ja sõrmikud erinevate mustritega randmepäral, labal ning põidlal. Lisaks veel valged argipäeva labakindad, kus randmepäral on valge-indigosinine muster.

Seminaritöö jaoks läbi viidud uurimuse ja analüüsi põhjal võib väita, et Ruhnu silmkoelistele kinnastele on tulenevalt nende funktsioonist iseloomulik kindel mustrite paigutus ja värvikombinatsioon. Selle lahendusega leidis osalist kinnitust töös tõstatatud hüpotees. Kinnitust ei leidnud väide, et tseremoniaal-, käima- ja argikinnastele on iseloomulikud ka kindlad mustrid. Ruhnu kinnastel esinevad geomeetrilised mustrid on universaalsed, sest sarnaseid motiive võib kohata mõne kindla tüpoloogia puhul randmepäras, aga teisel juhul labal.

Loodan, et minu töö on esmane kirjalik sissejuhatus neile, kes soovivad kududa Ruhnu ainelisi kindaid. Kuigi minu töö ei ole praktilist laadi, sest puuduvad tehnilised joonistused ja töövõtete kirjeldused, siis alustuseks koos esitatud mustrijooniste, ajaloolise konteksti ning kinnaste tüpoloogiate ja nende siseste värvide ja mustrite iseloomustamisega on see piisav õppematerjal. Kogenenumad meistrid, kes suudavad fotode ning kasutatud tehnikate loetelu põhjal kududa, saavad samuti seminaritöö kõrvale võtmisega kinnaste kudumisega algust teha.

Antud uurimustöö teemat saaks laiendada, suurendades kogumit näiteks Nordiska Museet kogude ja erakätes olevate kinnaste näol ning võrrelda ka Rootsis vaadeldaval perioodil tehtud käekatteid. Kindlasti oleks huvitav analüüsida ja avada mustrite kommunikatiivset sisu, aga see võib konteksti puudutava materjali vähesuse tõttu raskeks osutuda.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

Hoppal, M. 2008. *Etnosemiootika*. Sator 7. Tartu.

Johansen, P. 1951. *Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland*.

Jõeste, K. 2008. *Artefakt, enesemääratlus, sootsium: riietuse semiootiline analüüs Kihnu kordi näitel*. Tartu: Tartu Ülikool. [Magistritöö].

Kannike, A. 1995. *Pilt kui argikultuuri allikas*. Pro Etnologia 3. Tartu.

Kannike, A. 2001. *Rahvakunstist esemeuurimuse taustal*. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XLI. Tartu.

Konsin, K. 1972. *Silmkoeesemed*. Tallinn: Kirjastus „Kunst“.

Manninen, I. 2009. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Eesti Rahva Muuseum, Tartu.

Peets, J. 1991. *Mõista, mõista, mis see on – üks maja, viis kambrit?* – Horisont, nr 5, lk 18-20.

Piiri, R. 2001. *Kindad. Õnnetähest männakirjani*. Eesti Rahva Muuseum, Tartu.

Piiri, R. 2008. Kudumise koidik. Silmuskudumise ajalugu I. – Käsitöö, kevad, lk 100-101.

Raudsepp, A. 2007. *Ülevaade Eesti etnograafilistest randmekatetest*. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Seminaritöö].

Runö. Ruhnu 650. 1991. Tallinn: Huma.

Saare maakonna rahvarõivad. 2008. Koost. Soorsk, M. Kuressaare: Tallinna Raamatutrükikoda.

Steffensson, J. 1994. *Elu Ruhnul*. Tallinn: Olion.

Steffensson, J. *Meie, ruhnlased*. Tartu: Greif.

Tomberg, R. 2007. *Vatid, troid, vamsad – silmkoelisi kampsuneid Lääne-Eesti saartelt*. Eesti Kunstiakadeemia, Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

Tüür, K. 2010. *Ketramise semiootika*. – Vikerkaar, nr 1-2, lk 141-146.

Viires, A. 2001. *Kultuur ja traditsioon*. Ilmamaa, Tartu.

Voolmaa, A. 1976. *Lääne-Eesti saarte rahvarõivaste omapärast*. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XXIX. Tartu.

Vunder, E. 1998. *Rahvakunst kui talurahva tarbekunst*. Eesti rahvakultuur. Eesti entsüklopeediakirjastus, Tallinn.

Vunder, E. 2008. *Rahvakunst*. Eesti rahvakultuur. Eesti entsüklopeediakirjastus, Tallinn

Õunapuu, P. 1989. *Rannarootsi esemed etnograafiamuuseumi kogudes*. Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XXXVII. Tartu.

Andmebaasid

www.muis.ee Eesti muuseumide andmebaas, viimati külastatud 10.04.2011

www.ruhnu.ee viimati külastatud 10.04.2011

www.kultuurielu.ruhnu.ee/galerii Ruhnu Ajaloolised Fotod, viimati külastatud 12.04.2011

Kasutatud lühendid

ERM – Eesti Rahva Muuseum

ERM AR – Eesti Rahva Muuseumi filiaal Heimtali Muuseum

SM – Saaremaa Muuseum

RM – Saaremaa Muuseumi filiaal Ruhnu Muuseum

EA – etnograafiline arhiiv

Kirjalikud arhiivmaterjalid

Eesti Rahva Muuseum, EA 198. Õunapuu, P. 1983.

Eesti Rahva Muuseum, EA 243. Õunapuu, P. 2000.

Esemekogu materjalid

1. ERM A 290:723	11. ERM A 509:3217
2. ERM A 290:724	12. ERM A 509:5269
3. ERM A 290:725	13. ERM A 509:5270
4. ERM A 290:727	14. ERM A 509:5271
5. ERM A 290:728	15. ERM A 509:5272
6. ERM A 290:729	16. ERM A 509:5273
7. ERM A 290:730	17. ERM A 509:5274
8. ERM A 290:732	18. ERM A 509:5275
9. ERM A 447:250	19. ERM A 509:5276
10. ERM A 509:2747	20. ERM A 509:5277

21. ERM A 509:5278	28. RM 635:1,2
22. ERM AR nr-ta	29. RM, nr-ta
23. ERM AR nr-ta	30. SM nr 2049, Et 94
24. ERM AR nr-ta	31. SM 10379:92
25. ERM AR nr-ta	32. SM 10379:93
26. ERM AR nr-ta	33. SM 10379:90-91
27. ERM AR nr-ta	34. Erakogu, Kaarel Lauk

Fotode autorid

ERM – Arp Karm, Anu Ansu

ERM AR, RM – Külli Vähi

SM, RM, erakogu – Maris Rosenthal

LISAD

Lisa 1

1. ERM A 209:727/b

Sõrmkinnas

Laius: 24 cm

Tehnikad: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkkelkude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kollane ja punane

Märkused: Muster ei jookse kinda siseküljel kokku.

Legend: Kogutud Jönsi talust. ERM A 290 on Johannes Gahlnbäcki kogu Eesti saartelt, korjatud tema enese poolt 1906.-1912.

2. ERM A 290:732

Sõrmkinnas

Laius: 21 cm

Tehnikad: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkkelkude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kahte erinevat tooni kollane, punane

Märkused: Muster ei jookse kinda siseküljel kokku.

Legend: Kogutud Claasi talust. ERM A 290 on Johannes Gahlnbäcki kogu Eesti saartelt, korjatud tema enese poolt 1906.-1912.

3. ERM A 509:5269/ab

Sõrmkindad

Laius: 23 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kollane, punane

Legend: 1921. aastal ostetud Ruhnust Maria

Östermann-Steffensi käest.

4. ERM A 509:5270

Sõrmkinnas

Laius: 26 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kollane, punane

Legend: 1921. aastal ostetud Ruhnust Maria

Östermann-Steffensi käest.

5. ERM A 509:5271/ab

Sõrmkindad

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, beežikas-kollane, punane

Legend: „Ruhno keeles hank – rootsi keeles Handskar.“

6. ERM A 509:5272/ab

Sõrmkindad

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kollane, punane

Legend: Saadud Valbur Kossilt, vanus üle 80. aasta.

„Varasematel aegadel käidi kirikus. Nüüd ainult leina ja matuste pühal, kirikus mitte.“

7. ERM A 509:5273/b

Sõrmkindad

Laius: 20 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kollane, punane

Märkused: Üks vanimaid meeste tseremoniaalkinnastest siinses kogumis.

Legend: 1921. aastal ostetud Ruhnust Katarinas Skalloose käest. Vanus sel ajal 60. aastat.

8. ERM A 509:5274/ab

Sõrmkindad

Laius: 22 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kollane, punane

Märkused: Üks vanimaid meeste tseremoniaalkinnastest siinses kogumis. Muster ei jookse kinda siseküljel kokku.

Legend: 1921. aastal ostetud Ruhnust Kristiine Massi käest. Vanus sel ajal 60. aastat. „Kirikus käimiseks. Oli pruudi kink peigmehele. Ka pulmalistele kingiti.“

9. ERM A 509:5275/ab

Sõrmkindad

Laius: 20 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kollane, punane

Märkused: Sõrmeotsad viimistlemata.

Legend: 1921. aastal ostetud Ruhnust Magdalneea Isaku käest.

10. ERM A 509:5276/ab

Kirikukindad

Laius: 23 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Tumesinine, kollane, punane

Märkused: Muster ei jookse kinda siseküljel kokku.

Legend: 1921. aastal ostetud Ruhnust Isak Mikkose käest. Valmistaja Torotea Mikkos. Vanus müümise ajal 33. aastat. „Olid pruudi kindad.“

11. ERM A 509:5277

Peigmehe kindad

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, äärenarmad, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: tumesinine, kollane, punane

Legend: 1921. aastal ostetud Ruhnust Magdaleena Mikkose käest. Vanus sel ajal 35. aastat. „Tarvitati pulma puhul isakodus.“

12. SM 10379:90-91

Naiste sõrmkindad

Pikkus: 24,5 cm

Laius: 7,5 cm

Tehnikatest: Pitsiline randmepära, vikkeldude.

Kasutatud värvid: Valge

Legend: Valmistatud enne 1940. aastat.

Muuseumile annetanud Elias Schönberg 2002. aastal

12. SM 10379:92

Naiste sõrmkinnas

Pikkus: 25 cm

Laius: 8 cm

Tehnikatest: Pitsiline randmepära, vikkelkude.

Kasutatud värvid: Valge

Legend: Valmistatud enne 1940. aastat.

Muuseumile Elias Schönberg 2002. aastal

14. SM 10379:93

Naiste sõrmkinnas

Pikkus: 27,5 cm

Laius: 8 cm

Tehnikatest: Pitsiline randmepära, vikkelkude.

Kasutatud värvid: Valge

Legend: Valmistatud enne 1940. aastat.

Annetanud Elias Schönberg 2002. aastal

15. Ruhnu Muuseum, numbrita

Numbrita naiste sõrmkindad

Tehnikatest: Pitsiline randmepära, vikkeldude.

Kasutatud värvid: Valge

Legend: teadmata

16. ERM A 290:728/ab

Sõrmkindad

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, randmepäral muster ja pitskude, kahevärviline ripsirida, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Valge, tumesinine

Märkused: 1 cm = 4 silmust

Legend: Kogutud Jönsi talust. ERM A 290 on Johannes Gahlnbäcki kogu Eesti saartelt, korjatud tema enese poolt 1906.-1912.

17. ERM A 509:3217

Sõrmkindad

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, vits, randmepäral muster, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Valge, tumesinine

Märkused: 1 cm = 5 silmust

Legend: 1921. aastal ostetud Ruhnust Elisabeth Lorenzilt käest. „Lapse kinnas.“

18. ERM A 509:5278

Sõrmkindad

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, randmepäral pitskude, vikkeld ja muster, vits, kindaseljal vikkeldude.

Kasutatud värvid: Valge, tumesinine

Märkused: 1 cm = 5 silmust

Legend: teadmata

19. RME 635:1,2

Labakindad

Kõrgus: 27 cm

Laius: 13 cm

Tehnikatest: Soonik 2-2, kahetahiline kokkuvõte.

Kasutatud värvid: Valge

20. SM 2049, Et 94

Labakinnas

Pikkus: 29 cm

Laius: 13,7 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 2-2 soonik, kahevärviline nöör, randmepäral muster, kahetahiline kokkuvõte.

Kasutatud värvid: Valge, tumesinine

Märkused: Välisküljel randmepäral ristikujuline motiiv.

Legend: teadmata

21. ERM A 290:723

Labakinnas

Pikkus: 36 cm

Laius: 29 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 2-2 soonik, vits, erinevad mustrid randmepäral, pöidlal ning labal, kahetahine kokkuvõte.

Kasutatud värvid: Valge, pruun

Märkused: 1 cm = 3 silmust

Legend: Kogutud Berensi talust. ERM A 290 on Johannes Gahlnbäcki kogu Eesti saartelt, korjatud tema enese poolt 1906.-1912.

22. ERM A 290:724

Labakinnas

Pikkus: 28 cm

Laius: 24 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 1-1 soonik, vits, erinevad mustrid randmepäral, pöidlal ning labal, kahetahine kokkuvõte

Kasutatud värvid: Valge, pruun, sinine

Märkused: 1 cm = 3 silmust

Legend: Kogutud Berensi talust. ERM A 290 on Johannes Gahlnbäcki kogu Eesti saartelt, korjatud tema enese poolt 1906.-1912.

23. ERM A 290:725/a

Labakinnas

Pikkus: 32 cm

Laius: 25,6 cm

Tehnikatest: Kaheväriline silmuseline algus, vits, erinevad mustrid randmepäral, pöidlal ning labal, kahetahine kokkuvõte.

Kasutatud värvid: Valge, pruun, sinine

Märkused: 1 cm = 3 silmust. Randmepära muster ei jookse siseküljel kokku.

Legend: Kogutud Berensi talust. ERM A 290 on Johannes Gahlnbäcki kogu Eesti saartelt, korjatud tema enese poolt 1906.-1912.

24. ERM A 290:729/b

Labakinnas

Pikkus: 26,5 cm

Laius: 22 cm

Tehnikatest: Kaheväriline silmuseline algus, pitskude, vits, erinevad mustrid randmepäral, pöidlal ning labal, kahetahine kokkuvõte.

Kasutatud värvid: Valge, pruun, sinine

Märkused: 1 cm = 4 silmust

Legend: ERM A 290 on Johannes Gahlnbäcki kogu Eesti saartelt, korjatud tema enese poolt 1906.-1912.

25. ERM A 290:730/b

Labakinnas

Pikkus: 26,5 cm

Laius: 11 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, valelapiline, erinevad mustrid randmepäral, pöidlal ning labal, kahetahine kokkuvõte.

Kasutatud värvid: Valge, pruun, sinine

Märkused: 1 cm = 4 silmust

Legend: ERM A 290 on Johannes Gahlnbäcki kogu Eesti saartelt, korjatud tema enese poolt 1906.-1912.

26. ERM A 447:250/b

Labakinnas

Pikkus: 29 cm

Laius: 20 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 1-1 soonik, vits, erinevad mustrid randmepäral, pöidlal ning labal, kahetahine kokkuvõte.

Kasutatud värvid: Valge, pruun

Märkused: 1 cm = 4 silmust. Randmepära muster ei jookse siseküljel kokku.

Legend: Müünud Magdaleena Mikkos Ruhnus.

„Tarvitadi kalapüügi juures. Oma töö. Muster (messo) kiri (roso).“ Tegija ja koht teadmata. Müünud Magdaleena Mikkos Ruhnus.

27. ERM A 509:2747/a

Labakinnas

Pikkus: 32 cm

Laius: 25 cm

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 1-1 soonik, vits, erinevad mustrid randmepäral, pöidlal ning labal, kahetahine kokkuvõte.

Kasutatud värvid: Valge, pruun, sinine

Märkused: 1 cm = 4 silmust. Randmepära muster ei jookse siseküljel kokku.

Legend: Kootud Ruhnus 1920. a.

28. ERM AR

Nr-ta

Kindakatkend

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 2-2 soonik, vits, erinevad mustrid randmepäral ning labal.

Kasutatud värvid: Valge, pruun

Märkused: Randmepäral ristikujuline motiiv.

Legend: teadmata

29. ERM AR

Nr-ta

Kindakatkend

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 1-1 soonik, Kahevärviline ripsirida, vikkkelkude, erinevad mustrid randmepäral ning labal.

Kasutatud värvid: Valge, pruun

Legend: teadmata

30. ERM AR

Nr-ta

Kindakatkend

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 1-1 soonik, Kahevärviline ripsirida, vikkkelkude, erinevad mustrid randmepäral ning labal.

Kasutatud värvid: Valge, pruun

Legend: teadmata

31. ERM AR

Nr-ta

Kindakatkend

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, kahevärviline ripsirida, ühevärviline ripsirida, erinevad mustrid randmepäral ning labal.

Kasutatud värvid: Valge, pruun

Legend: teadmata

32. ERM AR

Nr-ta

Kindakatkend

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 2-2 soonik, vits, erinevad mustrid randmepäral ning labal.

Kasutatud värvid: Valge, pruun

Legend: teadmata

33. ERM AR

Nr-ta

Kindakatkend

Tehnikatest: Kahevärviline silmuseline algus, 2-2 soonik, kahevärviline ripsirida, vikkelkude, erinevad mustrid randmepäral ning labal.

Kasutatud värvid: Valge, pruun

Legend: teadmata

34. Erakogu, omanik Kaarel Lauk

Kinda katkend

Värvid: Valge, pruun

Tehnikad: Erinevad mustrid pöidlal ja kindal.

Märkused: 1 cm = 3 silmust

Legend: teadmata. Ese ise on leitud

Buldersi talu aida pörandalt.

Lisa 2

Foto 1. *Hülgekütt.* Ruhnu Ajaloolised Fotod

Foto 2. *Ruhnu naine.* Ruhnu Ajaloolised Fotod.

Foto 3. *Leeris.* Ruhnu Ajaloolised Fotod

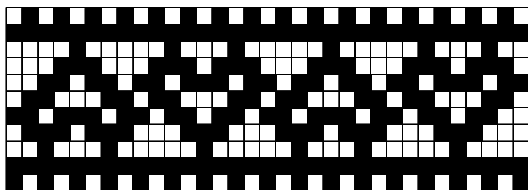

Foto 4. *Koolipoiss.* Ruhnu Ajaloolised Fotod.

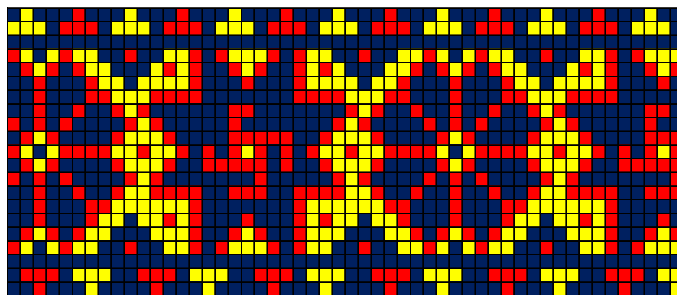

Foto 5. *Noor kalamees.* Ruhnu Ajaloolised Fotod.

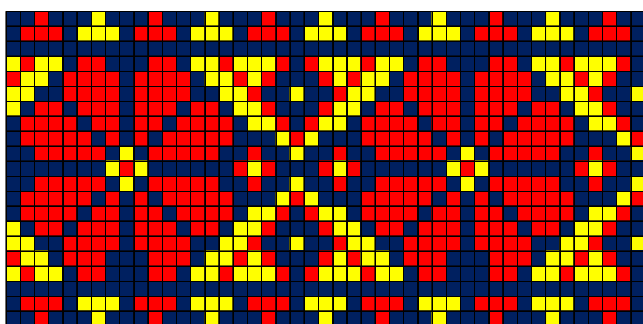
Lisa 3

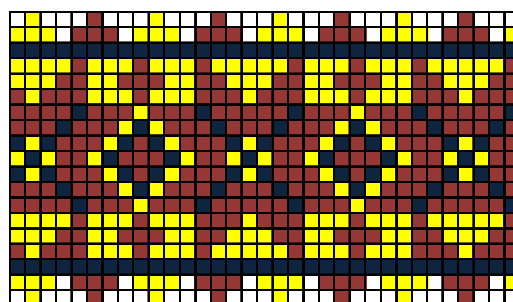
Joonis 1. ERM A 290:728/ab Naiste käimakinnaste randmepära muster

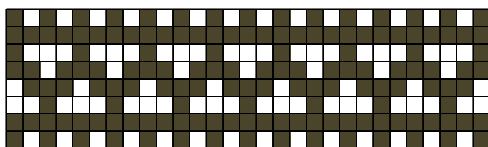
Joonis 2. ERM A 290:727/b Meeste tseremoniaalkinnaste randmepära muster

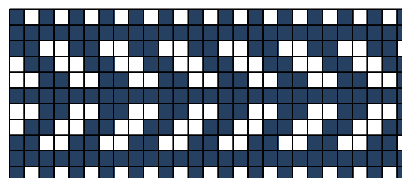
Joonis 3. ERM A 290:732 Meeste tseremoniaalkinda randmepära muster

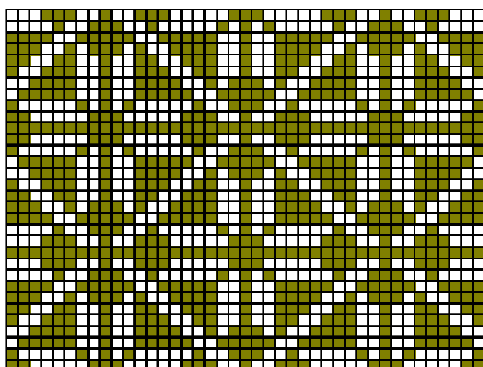
Joonis 4. ERM A 509:5269/ab Meeste tseremoniaalkinnaste randmepära muster

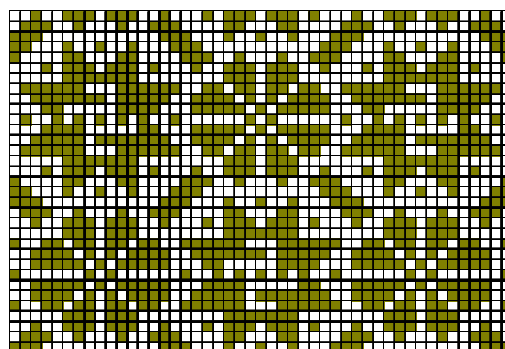
Joonis 5. ERM A 290:723 Kirjatud argipäeva kinda randmepära muster

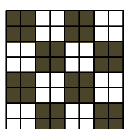
Joonis 6. ERM A 509:2747/a Kirjatud argipäeva kinda randmepära muster

Joonis 7. ERM A 290:730/b Kirjatud argipäeva kinda laba muster

Joonis 8. ERM A 290:729/ab Kirjatud argipäeva kinda laba muster

Joonis 9. ERM A 290:723 Kirjatud argipäeva kinda pöidla muster

SUMMARY

The aim of this seminar paper “Ruhnu Island collection of knitted gloves, their patterns and colour variations in Estonian museums from 1860 to 1940“ is to map and describe Ruhnu Island knitted handwear and its patterns in Estonian museums and also to find answers to the questions: What were the characteristic patterns and colour combinations for Ruhnu Island handwear from the mid of the 19th century until the mid of the 20th century? How did the patterns differ from the functions of the mittens?

The research work overwhelmed 34 gloves examples or their pieces from Estonian National Museum, its department in Heimtali, Saaremaa Museum, its department in Ruhnu Island, and also one mitten piece from a private collection.

The seminar paper consists of 5 chapters. Its 2 first chapters deal with the history and people's clothing habits to give the background for better understanding the gloves importance, its making and needs.

Ruhnu handwear can be differentiated according to their types: mittens, gloves and half mittens. Half mittens are not analysed in this paper.

As gloves was one of the clothing elements there were ceremony, casual and work handwear. Ruhnu Island inhabitants used handwear to protect hands from cold in winter and everyday work.

Based on the research material there were found the following types of gloves: Men's ceremony dark blue round knitted vikkeli-patterned gloves are decorated with ornament and ring on the wrist. Women's casual gloves were white round vikkeli-knitted gloves and also white round vikkeli-knitted gloves decorated ornament on the wrist. Men and children had casual gloves round white knitted mittens edged with ribbing. Work handwear were round knitted mittens with white patterned wrists, but also round knitted mittens with full ornaments in 2 or 3 natural colours. Types of patterns are given on page 49, ill. 1-9.

Ceremony and casual gloves belonged to the costumes giving accent to the festivity of events. Ruhnu Island handwear does not express a person's social position, marital status or age difference.

In conclusion I may say that on the basis of the research work and its analysis Ruhnu Island handwear is characterized by fixed pattern layout and colour combinations according to its functions. The above-mentioned questions have been partly answered because handwear exam-

ples did not prove the existence of fixed different pattern for ceremony, casual and work handwear separately. Geometric patterns occur on the wrists or palms in all types of handwear as well.